

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi

TÜRKİYE'DE KADINLARIN HAK
MÜCADELESİNİ BELİRLEYEN
BAĞLAMLAR

SERPİL SANCAR

Sivil Toplumun Geliştirilmesi İçin Örgütlenme
Özgürlüğünün Güçlendirilmesi Projesi, AB
Komisyonu tarafından desteklenmektedir.

Ref. No: TR0401.04/001

Bu metin Sivil Topluma Bütüncül Yaklaşım Toplantısı için hazırlanmıştır.

TÜRKİYEDE KADINLARIN HAK MÜCADELESİNİ BELİRLEYEN BAĞLAMLAR

‘Hak kavramı kadınlar açısından neden sorunludur?’, sorusuna yanıt vermek için bu sorunlu durumu yaratan bağlamlar üzerinde konuşmak yararlı olur düşüncesindeyim. Diğer hak mücadeleleri gibi, kadın hakları mücadelesi de, ancak sorunu yaşayanlar tarafından somut olarak tanımlanıp talep edildikçe algılanabilir ve anlaşılabilir hale geliyor. Bu nedenle, genel olarak ‘insan hakları’ kavramından, otomatik olarak kadın haklarının ne olduğunu anlama mümkün olmuyor ve kadın hakları hareketinin ideolojik/politik tartışma hatlarını izlemek gerekli oluyor.

Modern toplumların cinsiyet eşitsizliği dokusu: Özel-kamusal alan ayrımı

Modernliği toprağa bağımlı üretimden kurtulup endüstriyel üretime geçişle, birbirine yabancı insanların kentsel mekanlarda, çok sayılar halinde birlikte yaşamasının yol açtığı bir toplumsallık olarak tanımlayalım. Bu anlamda modern toplumların ortaya çıkması ile oluşan devlet-toplum, ekonomi-siyaset gibi modern toplumlara özgü temel ayrımlardan biri de özel alan-kamusal alan ayrımıdır. Bu tür ayrımlar modern toplumlarda üretim alanının devletin, hanenin ve bireysel yaşam dışında, daha farklı kurallarla yürüyen bir alan olarak var olması iradesinden türemiştir. Bu bağlamda özel alan da, genel olarak üretimin, toplumsal ilişkilerin, devletin müdahale alanının dışında olması gerektiği düşünülen duygusallığın, cinselliğin ve karşılıksız sevgi ve bakım ilişkilerinin alanı olarak tahayyül edilmiştir. Modernlik, çatışan çıkarların, rekabetin ve tartışmalı uzlaşmanın yaşandığı toplumsal alanı ‘kamu’ olarak tanımlıyor ve bireylerin dokunulamaz ve devredilemez haklarını bu alandaki ilişkilerin düzenleyici ilkeleri arasında öngörüyor. Benzer bir haklar alanı özel alanda, yani ailede, kuşaklar ve cinsler arası ilişkilerde ise öngörülmemiş. Bu nedenle, özel alanda bireylerin korunması gereken hakları olduğu fikri moderlik düşüncesine yabancıdır. Ancak, insan hakları kavramının zaman içinde, siyasal mücadelelere paralel olarak yaşadığı değişim bağlamında ‘özel alan’da yaşanan hak ihlalleri de tartışılabilir hale gelmiştir.

Toplumsal yaşamın özel-kamusal diye ayrılması ve özel alanın düzenlenmesinden kadınların sorumlu olması modern toplumların temelinde yatan ve esas olarak cinsiyet rejimine dayalı bir işbölümü türüdür. Örneğin, aile içinde kadın emeğinin bakım, yetiştirme, besleme gibi işleri yaptığı ve bunların bir hak-karşılık bağlamında değil, sadece sevgi-minnet olarak ele alındığı bilinen bir gerçektir. Aynı emeğin aile ilişkileri dışında, piyasada karşılığı olan bir emek türü olarak, toplu pazarlık, ücret hakları ve sosyal güvenlik gibi kamusal/siyasal talepler olarak algılandığı da malumdur. Bir erkek ve bir kadından oluşan ve kendi kanından çocukları yetiştirme sorumluluğu yüklenen modern aile, bireylerin kişisel yaşamlarına devlet otoritesinin karıştırmaması adına, haklar-özgürlükler bağlamının dışında tutulmaya çalışılmıştır. Modern erkek egemenliğinin temeli olan bu toplumsal düzenleme, aile içinde bireysel dokunulmazlık sınırını aşan ihlaller ve özellikle de şiddet karşısında kadınların (bu arada elbette çocukların da) haklarını muğlak ve tanımsız bırakmıştır. Bu nedenle, hala, kadınların aile içindeki karşılıksız emeği, evlilik ilişkilerinin bağlamı dışında, herhangi bir ‘hak’ tanımı ile ilişkilendirilememektedir. Aile içindeki kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için hakların tanımını genişletme veya yeniden tanımlama ise, bilindiği üzere, kadın hareketlerinin büyük mücadelelerine rağmen hala çok sorunlu olmaya devam ediyor. Kadınların doğurganlıklarının düzenlenmesi veya eşcinsel insanların evliliği gibi mesleler ise tam tersi bir bağlama sokularak, kamusal düzen ve ahlak ile ilişkilendiriliyor ve kadınlara ve eşcinsellere kendi yaşamları ve bedenleri hakkında, diğer insanlara (erkeklere) tanınan haklar tanınmıyor.

Modern toplumların ortaya çıkışından bu yana kadınları özel alan denen ilişkiler alanına kapatarak kamusal yaşamın fırsatlarından, özellikle de insan hakları koruma kalkanından mahrum bırakan yapı, 19. yüzyılın sonundan başlayan ve 20. yüzyılın sonunda giderek ivme kazanan kadın hakları mücadeleleri ile değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu mücadelelerin somut bir ürünü olan CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) uluslararası sözleşmeler yoluyla tanımlanmış kadın hakları evrensel bildirgesi niteliğini taşır.

Türkiye cinsiyet rejimi: Kadın hakları devletin rejimi meselelerine gömülüdür.

Türkiye'nin yakın tarihinin oluşumunda modernleşme ve Batılılaşma düşüncesinin önemi herkesce malumdur. Türk modernleşme hareketi kendi hedefini 'muasır medeniyet' olarak saptarken, içinde bulunduğu bağlam da Doğu-Batı olarak ayrıştırılmış bir dünyanın ideolojik haritalaması üzerine oturuyordu. Doğu-Batı ideolojik ayrımı, bilindiği üzere, bir yanda bilim, uygarlık, akıl/rasyonalite, gelişme diğer yanda mistiklik, gizemli insan ilişkileri, duygusal derinlik, barbar otorite, disipline edilmemiş cinsellik gibi anlamların ayrışması ile paralel gidiyordu. Bu ayrımların metaforik anlatımları cinsiyetlendirilmiş içeriklerdi; Doğu'nun efemine erkekliği/oryantal dişillliği ile Batı'nın beyaz erkek üstünlüğü/özgür kadını eşleşerek bütünleşiyor ve aynı ideolojik algılamının tarzları haline geliyordu. Bu tür 'Batı odaklı' ideolojik koşullamalara karşı çıkmaya çalışan Doğu milliyetçilikleri ise kendilerini Batı'nın 'eril' bilim ve teknolojisine uyuşabilecekleri, ama kendi(yerli) kültürlerini- özellikle aile yapılarını- korumaları ile modernleşebilecekleri iddialarıyla ortaya çıkıyorlardı. Doğu tipi milliyetçilik hareketleri egemenliğinde gelişen modernleşme süreçlerine tipik bir örnek olan Türk modernleşmesinin, Batı'nın dokunulmaz haklara sahip birey olma anlayışına hep mesefeli durduğu; onun yerine, toplumun temeli olarak 'milli kültüre dayalı Türk ailesi'ni savunduğu malumdur. Bu ideolojik karşı-konumlanışın odak noktasında kadınların cinsel denetimine yönelik 'namus' anlayışı vardır ve bu özellik Türkiye'de kadın haklarını, kendi bağlamına özgü bir tarzda, sorunlu kılar. 'ailenin namusu'adı altında kadınların denetlenmesi ve baskı altında tutulması karşı konulması çok zor 'kültürel özgünlük' meselesi haline dönüşür. Bunun gündelik yaşamdaki karşılığı, toplumun modernleşmesine 'evet' ama ailenin ve kadınların modernleşmesine 'hayır' demektir. Bu nedenle kadınların 'birey/insan' olarak tanımlanmaları ve temel insan hakları ile ilişkilendirilmeleri Türk milliyetçiliği/ modernleşmeciliği tarafından her zaman bazı kayıtlar ve sınırlar ile savunulmuştur. Kadın hakları sorunu bu nedenle Türkiye'de modernleşme ve Batılılaşma sürecinde ne kadar Batı'ya gidilecek ve ne kadar mesafede durulacak meselesinin içine gömülüdür ve 'Batı-

karşısındaki kendi kimliğimiz'in göstergeleri arasında baş sırada durur. Türkiye'de kadın haklarını savunmak, bu nedenle, kadınları 'aile kurumu' içinden çekip çıkarmaya ve birey olarak kabul ettirebilme becerisine paralel olarak gelişmiştir. Yakın zamanlara kadar kadınlara yönelik insan hakları ihlallerinin, örneğin, kadınlara karşı tecavüzlerin, Türk Ceza Yasası tarafından aileye karşı işlenmiş suçlar olarak algılanma nedeni de budur.

Benzer bir bağlam, laikleşme, geleneksel olanın ve dinin meşruiyet alanı ile ilgili tartışmalarda da söz konusudur. Türkiye'de siyasal rejimin kendini cumhuriyet ve modernlik bağlamındaki tanımlaması, geleneksel olanın dinsel temelli otoritesine karşı olmakla belirlenir. Bunun en önemli hedefi dinin kamusal/siyasal alandaki egemenliğini devlet denetimi altında tutabilme çabasıdır. Devlet ile dinin arasındaki, bu kurumsal, sınıfsal ve bürokratik araçlarla yürütülegelen bu tür egemenlik mücadelesi çoğu zaman aile ile ilgili çatışan modeller, kadın hakları ile ilgili zıt düzenlemeler üzerinden yürümektedir. Evlenme/boşanma ile ilgili haklar, kız çocuklarının miras hakkı, kadınların başlarını örtme-örtmeme meselesi bu bağlamda siyasal rejim ile ilişkili kadın haklarına doğrudan örneklerdir. Eski ve yeni egemenlik anlayışlarını temsil eden devlet ve din temelli kurumların arasındaki mücadelenin temsil alanı olarak kadınların nasıl yaşaması gerektiği meselesi, kadın haklarını bir tür siyasal rejim meselesi haline dönüştürmektedir.

Kimlik politikalarının kadınların farklılığı üzerinden kültürel/etnik hakların temsili ve kadın haklarının sınırları

Ulus-devletlerin krizi olarak adlandırılan tartışmalar bağlamında, ulusun eşit vatandaşları olarak mevcut 'siyasal sisteme' katılımı sağlanamamış ulusal azınlıkların, göçmenlerin, etnik cemaatlerin, yerel kültür gruplarının tanınması ve kültürel haklarının garanti altına alınması olarak tanımlayabileceğimiz 'kimlik politikaları'nın son yıllarda ciddi bir ivme kazandığı bilinen bir gerçekliktir. Kimlik politikaları yoluyla haklarını savunmaya çalışan 'dışlanmışlar'ın 'kültür' adı altında korunup tanınması ve yaşamasının garanti altına alınmasını istedikleri

‘özgünlükler’in, temelde anadil ve dinsel/cemaate dayalı örgütlenme hakları olduğunu görüyoruz. Egemen topluluğun kültüründen farklı olan kültürel özgünlüklerin tanınması ve korunması taleplerine dayanan kimlik politikaları söz konusu olduğunda topluluğun kültürel sınırlarının ‘temsili’ kadınların yaşam tarzları üzerinden, ‘sembolleştirme’ yoluyla, ifade ediliyor. Anadilin taşıyıcıları, kendine özgü aile/kandaşlık kültürünün göstergeleri olarak kadınların giysileri, yaptıkları yemekler, evlenme biçimleri, çocuk doğurma/yetiştirme alışkanlıkları, namus ve cinsel ahlak normlarına uyum gösterme alışkanlıkları, cinsiyetlendirilmiş siyasal ilişkilerin içinde kadınların konumlanışına dair önemli örnekleri bize gösterir. Kimlik politikaları, çoğu zaman, kadınların kültürel farkları temsil etmesi talebiyle ‘gösteri nesnelere’ haline dönüşmesine yol açıyor; ‘başörtüsü takmak’ gibi sembolik temsiller ya da anadili yasaklanmış grupların kız çocuklarına resmi dil öğretmemesi gibi protestocu hareketlerle de olsa, politikleşmiş bağlamlarda yaşanan kültürel haklar mücadelesi kadın hakları ihlallerini kolaylaştırıyor ya da en azından birey olarak kadınları ikincil ve önemsiz görebiliyor. Buna aykırı davranan kadınlar ise ‘topluluk kültürüne karşı’ davranmakla itham edilip namus cinayetleri gibi şiddet türleriyle tehdit edilebiliyor. Kimlik politikaları içinden savunulan kültürel/siyasal tanınma taleplerine dolayım oluşturan kadın kimlikleri, çoğu zaman kadınları haklara sahip bireyler olarak değil, topluluk kültürünün sembolü ‘gösteren’ler olarak algıladıkça, kadın hakları mücadelesinin sınırları da daralmış ve sorunlu hale gelmiş oluyor. Kadın hakları mücadelesi bireysel haklar ile kimlik hakları arasında sıkışıyor ve her bir hak savunusu için atılan adım büyük tartışmalar ve mücadelelere zemin oluyor.

Türkiye’de özgürlükçü sol siyaset ile kadın hakları mücadelesinin mesefeli ilişkisi

Kadın hakları hareketinin güçlü ve kalıcı etkiler yaratabilmesi, büyük ölçüde, bir ülkedeki özgürlükleri ve demokratik açılımları savunan siyasal hareketlerle yakınlığına ve ortak davranma alışkanlığına bağlıdır. Bu bağlamda, öncelikle, sol hareketler ile kadın hakları hareketlerinin ilişkisi stratejik önem taşır. Sol hareketlerin savundukları devlet odaklı işkenceye, savaşa,

militarizme, askeri işgallere karşı demokrasi mücadeleleri ya da doğrudan sınıfsal sömürü ilişkilerinin dönüştürülmesi gibi özgürlük alanları ile kadın hakları hareketinin savunduğu aile ve kültürel/dinsel cemaatler içindeki kadın hakları ihlallerine, cinsel şiddet ve istismara karşı özgürlük mücadelelerini ilişkilendirebilmeleri önemli bir başarı alanı sunmaktadır. Türkiye’de bu açıdan oldukça şanssız bir süreç yaşanmış ve yaşanmaktadır. Türkiye’de solun özgürlük mücadeleleri büyük ölçüde ‘devleti demokratikleştirme’ sorununa odaklanmış; bu bağlamda da anayasal vatandaşlık hakları ve sınıfsal/sendikal örgütlenme hakları odaklı bir siyaset tarzı egemen olmuştur. Sol tarafından, özgürlüklerin ihlal edilme potansiyeli taşıyan iktidar odakları arasında ‘aile’nin sayılmaması, sol örgütlerin ‘sınıf siyaseti’ ile kadın örgütlerinin ‘feminist siyaseti’ arasındaki buzları eritmemiş ve ortak haklar mücadelesi gelişmemiştir. Bu nedenle kadın hareketinin aile içi şiddete ve siyasal katılım eşitliğine yönelen siyasal hak talepleri soldan, –red değilse bile- sessiz bir kabul görmekten öte bir destek sağlayamamış; çalışma hakları mücadelesi veren örgütlerle cinsiyet eşitliği mücadelesi veren örgütler arasında soğuk mesefeler bugüne kadar devam etmiştir. Türkiye’de toplumsal sınıflar arasındaki adalet talepleri ile cinsler arasında adalet taleplerinin ortak bir demokrasi mücadelesi içinde ilişkilenebilmesi kadın hakları mücadelesini etkileyen önemli bir faktördür.

Türkiye’de ideolojik kimlikler arası politik mesafelerin kadın hakları mücadelesine etkisi

Türkiye’de kadın hakları savunusunun Türk milliyetçiliği ya da Türk modernleşmeciliği içine gömülü geliştiğini belirtmiştik. Bu bağlam, karşıt ya da farklı siyasal/toplumsal hareketlerin de kendi sınırlarını çizerken kendilerine özgü ‘kadın hakları’ tanımı yapmaya çalıştıkları ve bunu da ideolojik kimliklerinin görünür yüzünde tuttukları bir gelişim yaratmıştır. ‘İslamcı kadın’ örgütlenmeleri ya da ‘Kürt kadın hareketi’ adı altında tanımlanan kadın örgütlenmelerinin, ‘cumhuriyetçi/Kemalist’ olarak nitelendiren kadın hakları savunucularının siyasal konumlarıyla, siyasal rejimin temel meseleleri hakkında, bir karşıtlık içerdiği bilinen bir durumdur. İslamcı kadın örgütlerinin inanç ve ibadet özgürlüğü ve başörtüsü hakkı gibi siyasal sorunlara daha

duyarlı oldukları, cinsel şiddete ve evlilik içi tecavüze karşı tavır almakta daha çekingen davrandıkları söylenebilir. Kürk kadın hareketinin ise anadil kullanma özgürlüğü, işkence ve gözaltındaki insan hakları ihlallerine karşı duyarlı olma gibi öncelikleri vardır. Çoğu zaman Kemalist olarak nitelendirilen milletçi/devletçi kadın örgütlerinin önceliği ise kadın hakları savunusu adı altında şeriat propagandası yapılmasına karşı çıkan, laiklik savunusu ve kız çocuklarının okutulması gibi hedefleri öncelikli gören yaklaşımları olmuştur. Bütün bu farklılıklara rağmen, yakın dönemlerde, feminist hareketin savunduğu 'eşit mesafe' politikası önemli ivmeler kazanmış ve farklı kadın örgütleri ortak ve somut talepler etrafında zaman zaman biraraya gelmeyi başarmıştır. Bunun somut örnekleri, Medeni Yasa ve Ceza Yasası değişimi sürecinde kadın örgütlerinin yürüttüğü ortak kampanyalar ve lobi çalışmalarında gözlenmiştir.

Ulusal siyaseti by-pass ve küresel kadın hareketi ile bütünleşmenin etkileri

Türkiye'de kadın hakları hareketinin devlet politikalarını, siyasal partilerin 'temsilci devşirme' uygulamalarını etkilemekte büyük bir başarısızlığa uğradığı ve bu kurum ve süreçlerin büyük ölçüde 'cinsiyet körü' olmaya devam ettikleri kabul edilmesi gereken bir gerçektir. 'Sol'un sendikalarında olduğuna benzer bir biçimde, devletin kurumlarında ve siyasal partilerin örgüt ve temsil yapılarında yeni kadın hakları anlayışının izlerini bulmak oldukça zordur. Türkiye'de bu alanlarda çalışan kadın örgütlerinin sayısız çabası ve mücadelesinin çok başarılı olmadığını; bunun yerine, kadın örgütlerinin, ulusal düzeyi by-pass ederek uluslar arası düzeye sıçradıklarını ve bu düzeyde önemli bağlantılar geliştirdiğini görüyoruz. 1980'lerden sonra büyük bir ivme kazanan küresel kadın hareketinin oluşturduğu iletişim ve örgütlenme ağlarına hızla katılmayı başaran Türkiyeli kadın örgütleri kendi devletlerinden ve siyasal sistemlerinden bulamadıkları siyasal ve mali desteği buradan sağlamışlardır. Türkiye'nin CEDAW'a imza atması, kadın haklarından sorumlu bir devlet bakanlığı/genel müdürlük kurulması, çok sayıda uluslararası proje finansmanının sağlanması bunun önemli göstergeleri olmuştur. Uluslararası düzeyde savunulan kadın hakları siyasetinin aktörleri ile yürütülen yakın işbirliği ve dayanışma, Türkiye'de kadın

hakları savunusunun önemli desteklerinden biri haline gelmiştir. Gerek Birleşmiş Milletler (BM) gerekse Avrupa Birliği (AB) gibi örgütler nezdinde sağlanan destekler, Türkiye’de kadın hakları savunusunun genel gündeme taşınmasında önemli rol oynamıştır. Yerel düzeyde kadınların yaşadığı hak ihlalleriyle mücadele etmeye çalışan kadın örgütleri, ulusal düzeyde bulamadıkları desteği uluslar arası düzeyde sağlamış ve böylece yerel-kürüsel ittifakının önemli bir örneğini oluşturmuştur.

Kendi devletinden ve kamu kurumlarından yeterli kabul görmeyen kadın hakları talepleri, kadınların yaşadığı sorunları çözmeye gereksindiği kaynakları ulusal siyasal süreçlerden ve bütçelerden alamamıştır. Ulusal mali kaynaklara ulaşamayan ve bununla ilgili siyasal karar süreçlerinden dışlanmış konumdaki kadın örgütleri, aradıkları mali desteği uluslararası düzeydeki mali fonlardan bulmuştur. Uluslararası fonlar sayesinde yaşama şansı bulan ‘kadın projeleri’ doğrudan şiddete uğrayan kadınlara yardım, örgütlenme, bilgi ve kaynaklara ulaşım gibi bir çok konuda, bu fonlardan aldığı mali destek ile güçlenmeyi başarmıştır. Bu durum Türkiye’de yeni tür bir feminizm yaratmış ve kadın hareketinin hak savunma anlayışı ve siyaset yapma tarzı büyük ölçüde bu süreçten etkilenmiştir. Kadın hareketinin içindeki çoğu örgütlerin yapısı dönüşmüş; somut hedefli, sorun odaklı, uluslararası finansmanlı, profesyonel kadrolarla çalışan ve kadınlar için destek ve savunma hizmetleri üreten kadın örgütleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmenin, devlet kurumlarının üstlenmediği ve kamu hizmeti içine sokmadığı ‘kadın sorunları’ alanının kendi kendine yardım örgütlenmesine dönüşmesinin tipik bir örneği olduğu söylenebilir. Bu alan kadın hakları savunusunda çok önemli bir güçlenme alanı olmakla birlikte sadece dar ve sorun odaklı çalışmayı gerektirdiği için, ‘feminist politik mücadelele’ nin zayıflamasına yol açtığı ve ‘kamu’nun yerine geçerek çalıştığı gibi iddialara yol açıyor. Bu nedenle, devleti/eril iktidarı sorgulamaktan vazgeçip sivil örgütlerle somut sorun çözmeye soyunan bir kadın hakları hareketinin ortaya çıktığı ve böylece feminizmin radikalizmini yitirerek ‘uslandığı’ iddiası tartışma gündemindedir.

Kadın hakları açısından mevcut durum ve paradokslar

Türkiye’de kadın hakları hareketinin, yakın zamanlarda, bir sivil toplum hareketi haline dönüşerek ‘güçlenme siyaseti’ yürütmesi ile eşzamanlı olarak, Türk modernist milliyetçiliğine gömülmüş tarihsel mirasına ve bunun var ettiği Kemalist kökenli ‘devlet feminizmi’ ile çatışmaya ve mesafelenmeye başlaması önemli bir siyasal gelişmedir. Feministler ile Kemalistler arasında oluşan kopuşlar kadın hakları hareketinde yeni açılımlar sağlayacak bir gelişimin ipuçlarını vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, kadın hakları mücadelesinde, ideolojik kimliklerin ‘araçsallaştırıcı’ bakışı sönmekte bunun yerine somut sorunların çözümünde ‘ortak gündem’ oluşturmayı öğrenen yeni bir kadın hareketi yapısı oluşmaktadır. Bu yeni değişimlerin sonucu olarak, yeniden ‘erkek egemenliği’ne dayalı toplumsal iktidarı odağa alan eleştirel bir siyasete kaymalar olması, yakın zamanlarda beklenebilir.

Kadın hakları hareketinin devlete ve siyasal parti sistemine ‘sızma’da yaşadığı başarısızlık Türkiye’de demokratikleşme sürecinde önemli yavaşlamalar yaratmıştır. Türkiye’de devletin denetimindeki siyaset alanları, Kürt kimliğine ve diğer dışlanmış toplumsal gruplara kapalı olmaya devam ettiği gibi, kadınlara da kapalı olmaya devam ediyor. Bu durum kadın hakları ile ilgili bir çok konunun bir tür ‘göstermelik çözüm’ ile geçiştirilmesine ve özellikle uluslararası siyasal aktörlere yönelik ‘yaptım-oldu’ politikasına yol açıyor. Örneğin, kız çocuk okumaz-yazmazlığının azaltılması, doğumda kadın ölüm oranlarının düşürülmesi, namus cinayetlerine karşı etkin önlem alınması, eğitimde cinsiyet makasının kapanması gibi sorunların, bürokratlar tarafından, büyük ölçüde, Türkiye’nin uluslar arası gelişme/kalkınma istatistiklerindeki sırası/yeri meselesi olarak algılanmasının aşıldığı söylenemez. Kadın hakları ihlallerinin ancak Türkiye’nin gelişme/kalkınma rakamlarını etkilediği ölçüde ciddiye alındığı bir ‘devlet/kamu’ anlayışı bu bağlamda kadın hakları mücadelesinin hala aşması gereken en önemli engel olarak ortada durmaktadır.

Türkiye’de kadınların para kazanmak amacıyla ev dışında çalışmasının aile düzenini ve evliliği tehdit ettiği anlayışı hala çok yaygındır. Çalışma yaşamında, özellikle de niteliksiz işlerde, çalışan kadınların uğradığı cinsel taciz ve cinsel istismarın görünür kılınabilmesi ve önlenmesi ile ilgili çabalar çok yetersizdir. Mevcut sendikal haklar hareketi ve işçi örgütlenmeleri bu tür sorunlara duyarsız tavrını sürdürmekte ve kadın örgütleri de bu konuda ortak bir duyarlılık geliştirememektedir. Bu durumla bağlantılı olarak, sosyal güvenlik reformu çerçevesi içinde, hala kadınların eviçi emeği ‘görünmez’ olmaya devam ediyor. Ev-içi karşılıksız kadın emeğinin sosyal güvenlik hakkına kavuşması için olumlu bir gelişim henüz gözlenmiyor.

Türkiye’de kadın hakları hareketi ile insan hakları hareketi ve diğer özgürlük savunuları arasında bir siyasal ilişki düzleminin hala oluşmamış olması, önemli siyasal hak sorunlarının tartışma dışı kalmasına yol açıyor. Türkiye’de hala savaş savunusu ve militarizm ile cinsel şiddetin bir aradalığı önemli bir eleştiri konusu haline gelmedi. Kadınların devlet şiddeti ile aile/erkek şiddeti arasında kalmışlığı ile erkeklerin militarist değerlere ve savaşa sürülmeleri birlikte ve ilişkili toplumsal/siyasal meseleler olarak ele alınamıyor. Milliyetçiliğin egemenliği cinsel şiddeti kimlik sorunu arkasına gizliyor, namus adına uygulanan şiddet ya gizleniyor, ya da tamamen politize edilip sloganlaştırılarak siyasal kimliklerin ‘aracı’ haline getiriliyor. Kimlik politikaları arkasına gizlenen ‘cemaatçilik’in kadın haklarını nasıl dilsiz bıraktığı henüz çok açık olarak görülüyor. Aile içi şiddetin öteki yüzü olan kadın bedeni ticareti/ fuhuş ise henüz kadın hakları mücadelesinin gündemine sığmayacak kadar büyük ve baş edilmesi zor bir sorun yumağı halinde, aktörlerini bekliyor.

Sonuç olarak, Türkiye’de kadın hakları mücadelesinin, büyük ölçüde, sadece ‘haklarını savunan özne’ olarak kadınların kendileri tarafından algılanan bir alanın sınırları dışına çıkamadığı söylenebilir. Kadın hakları savunusu, insan olmanın farklı boyutlarında farklı

hakları savunan diğer ‘toplumsal özne’lerle gerçek bir işbirliği yapmaya gereksinme duymaktadır. Türkiye’nin yakın geçmişte gerçekleştirdiği ‘haklar reformu’nda büyük mücadelelerle kabul ettirilen yeni yasal haklar elbette var; şimdi, farklı mecralarda akmaya alışmış diğer siyasal hareketlerle, örneğin çevre ve insan hakları hareketleri ile kadın hareketi arasında birbirini anlayan, empati geliştiren, ortak sorun alanlarını görmeye çalışsan yeni bir yaklaşma gerekli. Ancak böyle bir ilişkinin ürünü olarak oluşacak yeni bir demokrasi anlayışı ile Türkiye’de kalıcı toplumsal dönüşümlerden bahsetmek mümkün olacak.

Prof. Dr. Serpil Sancar

A.Ü., Siyasal Bilgiler Fakültesi

Öğretim Üyesi ve

Kadın Araştırmaları Merkezi (KASAUM) Başkanı

12.01.2006, Ankara